

WARTOŚĆ ŻYCIA
WSPÓŁCZESNOŚĆ
PRZEZ PRYZMAT ENCYKLIKI
ŚW. JANA PAWŁA II
EVANGELIUM VITAE

Rozprawy i Monografie
Tom XIX
Rok 2018

WARTOŚĆ ŻYCIA
WSPÓŁCZESNOŚĆ
PRZEZ PRYZMAT ENCYKLIKI
ŚW. JANA PAWŁA II
EVANGELIUM VITAE

Redakcja naukowa
dr hab. Agnieszka Lekka-Kowalik, prof. KUL
dr hab. Krzysztof Wiak, prof. KUL

Instytut Papieża Jana Pawła II
Warszawa 2018

Redaktor naczelny
ks. dr hab. Zdzisław Struzik, prof. UKSW

Redaktorzy naukowi
dr hab. Agnieszka Lekka-Kowalik, prof. KUL
dr hab. Krzysztof Wiak, prof. KUL

Recenzenci
dr hab. Robert T. Ptaszek, prof. KUL
dr hab. Igor Zgoliński, prof. KPSW

Opracowanie redakcyjne, korekta, skład i łamanie
Krystyna Kot, Tomasz Twardziłowski /logostrefa24.pl

Korekta
Aneta Tunderska

Projekt okładki
Łukasz Jankowski

Fotografia na okładce
Jan Karczewski

Druk
Drukarnia Wydawnictwa Arka

Dodruk do wydania z 2017 roku
© Copyright by Instytut Papieża Jana Pawła II
© Copyright by Instytut Jana Pawła II KUL
Warszawa 2018

ISBN 978-83-65198-20-4
ISSN 2450-5218

ISBN 978-83-934883-7-7

Instytut Papieża Jana Pawła II
ul. Ks. Prymasa Augusta Hlonda 1
02-972 Warszawa
tel. +48 22 213 11 90
fax +48 22 213 11 92
instytut@ipjp2.pl
www.ipjp2.pl

Wydział Filozofii KUL
Ośrodek Badań nad Myślą Jana Pawła II
„Instytut Jana Pawła II KUL”
Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin
tel./fax +48 81 445 32 17
ethos@kul.lublin.pl
www.ethos.lublin.pl

Mazowsze.
serce Polski

SPIS TREŚCI

Agnieszka Lekka-Kowalik, Krzysztof Wiak Ku kulturze życia	9
---	---

CZĘŚĆ I AKTUALNOŚĆ ENCYKLIKI

Wanda Póltawska Wartość życia	19
Ks. Renzo Pegoraro Znaczenie encykliki <i>Evangelium vitae</i> w czasach współczesnych	27
Ks. Zbigniew Józef Waleszczuk Atak na życie w imię wolności – aktualność encykliki <i>Evangelium vitae</i>	37
Balázs M. Mezei Wartość ludzkiego życia. Perspektywa mariologiczna w <i>Evangelium vitae</i>	61

CZĘŚĆ II INSPIRACJE

Ks. Zdzisław Struzik Przesłanie encykliki Jana Pawła II <i>Evangelium vitae</i> we współczesnej teologii życia	75
Barbara Chyrowicz SSpS Bezradność i heroizm w sytuacjach zagrożenia życia	87
Antonio Pardo Caballos Rozpoznawanie wartości życia	101
Krzysztof Butowski SDB Kantowskie podłoże umiarkowanego retencjonizmu Tadeusza Ślipki	115

CZĘŚĆ III
O NOWY KSZTAŁT PRAWA

Alicja Grześkowiak
Zadania stanowiących prawo w obronie życia.
W 20-lecie encykliki *Evangelium vitae* 133

Krzysztof Wiak
Rozwiązania prawne dotyczące wspomaganey prokreacji
w świetle *Evangelium vitae* 153

Ks. Piotr Stanisz
Lekarski sprzeciw sumienia w ujęciu prawa polskiego
i encykliki *Evangelium vitae* 165

CZĘŚĆ IV
ŚWIADECTWO

Rocco Buttiglione
Współczesne wyzwania dla kultury życia 181

Andrzej Szostek MIC
Jak promować kulturę życia?
Podstawowe przesłanie encykliki *Evangelium vitae* 187

Ks. Tadeusz Pajurek
Duszpasterskie aspekty ochrony życia ludzkiego
realizowane w Archidiecezji Lubelskiej 197

Agnieszka Lekka-Kowalik
Ksiądz Profesor Tadeusz Styczeń w obronie najsłabszych –
świadectwo, które zobowiązuje 203

Noty o autorach 217

TABLE OF CONTENTS

Agnieszka Lekka-Kowalik, Krzysztof Wiak Towards a Culture of Life	9
---	---

PART I THE TOPICALITY OF THE ENCYCLICAL

Wanda Póltawska The Value of Life	19
Rev. Renzo Pegoraro The Meaning of the Encyclical <i>Evangelium Vitae</i> in Our Times	27
Rev. Zbigniew Józef Waleszczuk An Attack on Life in the Name of Freedom – Topicality of the Encyclical <i>Evangelium Vitae</i>	37
Balázs M. Mezei The Value of Human Life. A Mariological Perspective on <i>Evangelium Vitae</i>	61

PART II INSPIRATIONS

Rev. Zdzisław Struzik The Message of the John Paul II's Encyclical <i>Evangelium Vitae</i> in the Contemporary Theology of Life	75
Barbara Chyrowicz SSpS Helplessness and Heroism in Life-Threatening Circumstances	87
Antonio Pardo Caballos Reconocer el valor de la vida	101
Krzysztof Butowski SDB Kantian Foundations of Moderate Retentionism of Tadeusz Ślipko	115

PART III
FOR A NEW SHAPE OF LAW

Alicja Grzeškowiak Legislators' Responsibilities with Regard to the Defence of Life. On the 20th Anniversary of <i>Evangelium Vitae</i>	133
Krzysztof Wiak Legal solutions in the Field of Assisted Procreation in the Light of <i>Evangelium Vitae</i>	153
Rev. Piotr Stanisz Conscientious Objection of Medical Professionals According to Polish Law and the Encyclical <i>Evangelium Vitae</i>	165

PART IV
TESTIMONY

Rocco Buttiglione Challenges to the Culture of Life Today	181
Andrzej Szostek MIC Promoting the Culture of Life: The Basic Message of the Encyclical <i>Evangelium Vitae</i>	187
Rev. Tadeusz Pajurek Pastoral Engagement in the protection of Human Life in the Practice of the Lublin Archdiocese	197
Agnieszka Lekka-Kowalik Rev. Professor Tadeusz Styczeń in Defence of the Weakest – a Witness that Obliges Us	203
Notes on Contributors	217

KS. ZDZISŁAW STRUZIŁ
UNIwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

PRZESŁANIE ENCYKLIKI JANA PAWŁA II *EVANGELIUM VITAE* WE WSPÓŁCZESNEJ TEOLOGII ŻYCIA

Evangelium vitae („Ewangelia życia”) – encyklika Jana Pawła II ogłoszona 25 marca 1995 r. – dotyczy wartości i nienaruszalności życia ludzkiego¹. Życie jest naturalnym dobrem, wartością podstawową. Tak w świecie, jak i w teologii nieustannie toczy się dyskurs o życiu ludzkim, poszukiwanie jego sensu i istoty. Teologia Kościoła katolickiego, w oparciu o Pismo św. i Tradycję, stara się przekazywać prawdę o życiu, tak w kategoriach filozoficznych, jak i w kategoriach wiary.

W niniejszym artykule zostanie najpierw przedstawione podstawowe przesłanie encykliki *Evangelium vitae*, która wskazuje na doczesny i wieczny wymiar ludzkiego życia oraz na życie jako dar Boga, powierzony człowiekowi, a zarazem na wezwanie człowieka do miłości. W tej perspektywie małżonkowie i małżeńska miłość nabierają szczególnej godności, co zostanie pokazane w punkcie drugim.

Punkt trzeci jest skupiony na rodzinie jako przestrzeni, w której życie jest przekazywane i przyjmowane jako dar, a wobec tego na rodzinie spoczywa szczególny obowiązek ochrony życia. Ostatecznie człowiek – stworzony na obraz i podobieństwo Boga – jest wezwany do współpracy z Bogiem na rzecz życia.

Jednakże by szczegółowo przeanalizować teologiczne znaczenie przesłania encykliki *Evangelium vitae*, należy sięgnąć zarówno do dokumentów Kościoła katolickiego, które ukazały się przed 1995 r., jak i do tych, które zostały opublikowane już za czasów następców papieża Jana Pawła II.

¹ Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae* (25 III 1995), w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2009, s. 839-897. Dalej cyt.: EV.

1. PODSTAWOWE PRZESŁANIE ENCYKLIKI *EVANGELIUM VITAE*

Encyklika Jana Pawła II *Evangelium vitae* przedstawia zagadnienia poszanowania życia ludzkiego jako fundamentalnej wartości danej człowiekowi, z której może on wyprowadzać i realizować wszystkie inne wartości². To dlatego encyklika ta zawiera sprzeciw wobec kary śmierci, aborcji i eutanazji. Jedynym dysponentem życia ludzkiego i długości jego trwania jest Bóg. Jeśli ktoś nie wierzy w Boga, to ma obowiązek poszanowania życia ludzkiego ze względu na godność człowieczeństwa własnego i innych ludzi. Jan Paweł II ukazuje wartość życia jako powołania o wymiarze doczesnym i wiecznym. Taka perspektywa zmienia naturę trwania człowieka jako istoty materialno-duchowej, nadaje jej sens i stwarza perspektywę życia czynnego, także w kategoriach transcendentnych. Papież stwierdza:

Człowiek jest powołany do pełni życia, która przekracza znacznie wymiary jego ziemskiego bytowania, ponieważ polega na uczestnictwie w życiu samego Boga. Wzniosłość tego nadprzyrodzonego powołania ukazuje *wielkość i ogromną wartość* ludzkiego życia także w jego fazie doczesnej. Życie w czasie jest bowiem podstawowym warunkiem, początkowym etapem i integralną częścią całego i niepodzielnego procesu ludzkiej egzystencji. Proces ten – nieoczekiwanie i bez żadnej zasługi człowieka – zostaje opromieniony obietnicą i odnowiony przez dar życia Bożego, które urzeczywistni się w pełni w wieczności (por. 1 J 3,1-2). Równocześnie to nadprzyrodzone powołanie uwydatnia *względność* ziemskiego życia mężczyzny i kobiety. Nie jest ono jednak *rzeczywistością „ostateczną”*, ale „przedostateczną”; jest więc *rzeczywistością świętą*, która zostaje nam powierzona, abyśmy jej strzegli z poczuciem odpowiedzialności i doskonalili ją przez miłość i dar z siebie ofiarowany Bogu i braciom (EV, nr 2).

Źródłem życia jest życie: z pokolenia na pokolenie przekazywane jest ono dzieciom przez rodziców. Ten trwający i powtarzający się ciąg jest zawsze rezultatem daru – teologicznie uznawanym za dar Boga. To On rozpoczął ludzkie życie. Do życia naturalnego zostało *dopisane i dołączone* Objawienie Boże, mowa Boga do człowieka. Chrystus stał się dla nas bezinteresownym darem życia. Przez zbawcze czyny Chrystusa, które dokonały się w duchu i w ciele Syna Bożego, człowiek został podniesiony ponownie do poziomu pełnej miłości Boga. Chrystus jako Syn Boży przyjął naturę ludzką, aby człowieka zbawić, przenieść go ponownie w transcendentny wymiar życia z Bogiem, poza granice naturalnej śmierci. Jednocześnie swą ofiarą objawił człowiekowi jego powołanie. Papież przypomina:

² Niektóre aspekty antropologiczne i teologiczne encykliki *Evangelium vitae* zostały częściowo omówione w: Z. Struzik, *Przesłanie Świętego Jana Pawła II. Materiały edukacyjne*, Warszawa 2014, s. 109-113.

PRZESŁANIE ENCYKLIKI JANA PAWŁA II *EVANGELIUM VITAE*...

Krew Chrystusa objawia też człowiekowi, że jego wielkość, a zatem jego powołanie, polega na *bezinteresownym darze z siebie*. Właśnie dlatego, że krew Jezusa została wylana jako dar życia, nie jest już znakiem śmierci i ostatecznej rozłąki z braćmi, ale narzędziem komunii udzielającej wszystkim życia w obfitości. Kto pije tę krew w sakramencie Eucharystii i trwa w Jezusie (por. J 6,56), zostaje włączony w dynamikę Jego miłości i ofiary z własnego życia, aby mógł wypełnić pierwotne powołanie do miłości, właściwe każdemu człowiekowi (por. Rdz 1,27; 2,18-24) (EV, nr 25).

Podsumowując, z natury swojej i z polecenia Bożego człowiek jest przeznaczony do miłości i ten dar musi rozwijać w sobie, aby spełnić się w wymiarach doczesnym i wiecznym. To, co wybrzmiało w encyklice *Evangelium vitae*, Jan Paweł II sformułował wyraźnie już w encyklice *Redemptor hominis* (4 marca 1979 r.)³:

Człowiek nie może żyć bez miłości. Człowiek pozostaje dla siebie istotą niezrozumiałą, jego życie jest pozbawione sensu, jeśli nie objawi mu się Miłość, jeśli nie spotka się z Miłością, jeśli jej nie dotknie i nie uczyni w jakiś sposób swoją, jeśli nie znajdzie w niej żywego uczestnictwa (RH, nr 10).

Bóg nieustannie towarzyszy człowiekowi z miłością i towarzyszy ludzkiej miłości. Dzięki temu dokonuje nieustannej przemiany życia ludzkiego – nadaje mu sens życia i działania. Zbawienie dokonane przez Chrystusa ma charakter nie tylko indywidualny, ale i społeczny. Powołanie do miłości właściwe każdemu człowiekowi wskazuje na wartość życia realizowanego we wspólnotach: krwi, powinowactwa, kultury, zwyczaju, gospodarki, organizacji społecznej i politycznej. Człowiek z natury i z powołania Bożego jest bytem społecznym. Nie powstaje sam z siebie i nie istnieje tylko dla siebie. Tak jak Chrystus, każdy z nas jest darem z siebie. Życie jest darem Boga i dla Boga. Otrzymujemy je od Boga w darze, aby je wypełnić, czyniąc dzieła dobre, duchowe i materialne, aby dzielić się dobrem. Wartość życia każdego człowieka w każdym momencie jego istnienia ma natomiast niepowtarzalne i odrębne znaczenie. Dokonane przez Boga dzieło stworzenia życia, zostało podniesione do godności zbawienia przez ofiarę Syna Bożego, Jezusa Chrystusa. Każdy z ludzi został zbawiony, duchowo odkupiony przez krew naszego Zbawiciela, a świadectwo o tym zostało złożone w Nowym Testamencie. Jan Paweł II pisze:

Stwórca powierzył życie człowieka jego odpowiedzialnej trosce nie po to, by nim samowolnie dysponował, ale by go mądrze strzegł oraz zarządzał nim wiernie i z miłością. Bóg Przymierza powierzył życie każdego człowieka drugiemu człowiekowi – jego bratu, zgodnie z prawem wzajemności dawania i otrzymywania, składania siebie w darze i przyjmowania daru bliźniego. Gdy nadeszła pełnia czasu, Syn Boży, wcielając się i oddając życie za człowieka, ukazał, jakie wyżyny i głębie może osiągnąć to prawo wzajemności. Przez dar swego Ducha Chrystus nadaje nową treść i znaczenie prawu wzajemności, zawierzeniu człowieka człowiekowi. Duch, sprawca komunii w miłości, tworzy między ludźmi nowe braterstwo

³ Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis* (4 III 1979), w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2009, s. 5-76. Dalej cyt.: RH.

WARTOŚĆ ŻYCIA

i solidarność, prawdziwy odbłask tajemnicy wzajemnego dawania i przyjmowania, właściwej Trójcy Przenajświętszej. Sam Duch staje się nowym prawem, które daje wierzącym moc i budzi w nich odpowiedzialność, aby w życiu umieli wzajemnie czynić dar z siebie i przyjmować drugiego człowieka, uczestnicząc w miłości samego Jezusa Chrystusa i na Jego miarę (EV, nr 76).

Objawienie woli Boga Ojca nie może mylić człowieka. Dlatego nasze życie ma wymiar nadprzyrodzony, a w swym istnieniu jest ono doczesne i zarazem wieczne. Ma być odbłaskiem tajemnicy Trójcy Świętej w miłości, w dawaniu i przyjmowaniu. Uznanie prawd wiary zależy od podjęcia wysiłku przez wierzących, od zwrócenia się ku nauce Kościoła i otwarcia na działanie Bożej łaski⁴.

2. MIŁOŚĆ MAŁŻEŃSKA I GODNOŚĆ MAŁŻEŃSTWA

Skoro powołaniem człowieka jest miłość, a Bóg powierzył człowiekowi troskę o życie, miłość małżeńska i rodzicielska nabiera szczególnej godności. Już Sobór Watykański II wskazał na naturę miłości małżeńskiej, z której wynika miłość rodzicielska, a ta z kolei jest niezbędną, aby dar życia trwał i był przekazywany z pokolenia na pokolenie. W tym przesłaniu i w tym darze odzwierciedla się miłość Boga-Stworzyciela. W soborowym dokumencie *Gaudium et spes*⁵ czytamy:

Małżeństwo i miłość małżeńska z natury swej skierowane są ku płodzeniu i wychowywaniu potomstwa. Dzieci też są najcenniejszym darem małżeństwa i rodzicom przynoszą największą dobro. Bóg sam to powiedział: *Nie jest dobrze człowiekowi być samemu* (Rdz 2,18), i *uczynił człowieka od początku jako mężczyznę i niewiastę* (Mt 19,14), chcąc dać mu pewne specjalne uczestnictwo w swoim własnym dziele stwórczym, pobłogosławił mężczyźnie i kobiecie mówiąc: *bądźcie płodni i rozmnażajcie się* (Rdz 1,28). Dlatego prawdziwy szacunek dla miłości małżeńskiej i cały sens życia rodzinnego zmierzają do tego, żeby małżonkowie, nie zapoznając pozostałych celów małżeństwa, skłonni byli mężnie współdziałać z miłością Stwórcy i Zbawiciela, który przez nich wciąż powiększa i wzbogaca swoją rodzinę. Małżonkowie wiedzą, że w spełnianiu obowiązku, jakim jest przekazywanie życia i wychowywanie, obowiązku, który trzeba uważać za główną ich misję, są współpracownikami miłości Boga-Stwórcy i jakby jej wyrazicielami (GS, nr 50).

Płodność fizyczna jest związana z płodnością duchową, ponieważ rodzice są współpracownikami Boga w wychowywaniu nowych członków królestwa niebieskiego. Rodzicielstwo jest jednocześnie zaproszeniem do współpracy z Bogiem w celu wychowania największej wartości, jaką jest każde dziecko-człowiek. Opieka fizyczna i wychowanie duchowe człowieka to wielkie dzieło i największe dobro, jakie może dać rodzina, błogosławiona przez Boga, i akceptowana przez społeczeństwo.

⁴ Zob. Z. Struzik, *Przesłanie Świętego Jana Pawła II...*, dz. cyt.

⁵ Sobór Watykański II, Konstytucja *Gaudium et spes* (7 XII 1965), w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje*, Poznań 2008, s. 824-981. Dalej cyt.: GS.

PRZESŁANIE ENCYKLIKI JANA PAWŁA II *EVANGELIUM VITAE*...

Równie mocno podkreślił to Paweł VI w *Humanae vitae* (25 lipca 1968 r.)⁶. Godność małżeńska wynika z godności męża i żony. Ich wzajemna miłość ma swoje źródło w Bogu. Obserwując każdy związek małżeński, odnajdujemy ten Boski pierwiastek jako dar nieustannie powtarzający się u wielu par, ale zarezerwowany wyłącznie dla pary stworzonej przez mężczyznę i kobietę. Dar wzajemnej miłości małżeńskiej jest obopólny, jest trwały i płodny, ukierunkowany na budowanie wspólnoty rodzinnej. Tak o tym pisze Paweł VI:

Miłość małżeńska najlepiej objawia nam swą prawdziwą naturę i godność dopiero wtedy, gdy rozważymy, że początek swój czerpie ona – jakby z najwyższego źródła – z Boga, który jest Miłością i Ojcem, *od którego bierze swe imię wszelkie ojcostwo na niebie i na ziemi* (HV, nr 8).

Kościół z nakazu Chrystusa ma autorytet Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, aby wyklądać pewną i prawidłową naukę o godności pożycia małżeńskiego, tak w sprawach duchowych, jak i ciała⁷. Także adhortacja Jana Pawła II *Familiaris consortio* (22 listopada 1981 r.)⁸ pokazuje fundamenty miłości ludzkiej małżeńskiej i rodzinnej, u których podstaw znajduje się miłość Boga do człowieka. Miłość Boga do człowieka wspomaga małżonków w zachowaniu miłości i wierności. Papież Jan Paweł II przypomina:

Rodzina, założona i ożywiana przez miłość, jest wspólnotą osób: mężczyzny i kobiety jako małżonków, rodziców, dzieci i krewnych. Pierwszym jej zadaniem jest wierne przeżywanie rzeczywistości komunii w ciągłym działaniu na rzecz rozwijania prawdziwej wspólnoty osób. Wewnętrzna zasada, trwałą mocą i celem ostatecznym tego zadania jest miłość: tak jak bez miłości rodzina nie jest wspólnotą osób, tak samo *bez miłości nie może ona żyć, wzrastać i doskonalić* się jako wspólnota osób. To, co napisałem w Encyklice *Redemptor hominis*, znajduje swój początek i najważniejsze zastosowanie w rodzinie, jako takiej (FC, nr 18).

Miłość ludzka ma charakter wspólnotowy, kieruje się do założenia rodziny, źródła życia, miłości i wychowania nowego człowieka. Jest to nieustanna współpraca z Bogiem. Jan Paweł II w *Katechezach śródowych*⁹, budując teologiczną antropologię człowieka, wskazał, że znajduje ona swoje źródło w podobieństwie

⁶ Paweł VI, Encyklika *Humanae vitae* (25 VII 1968), w: Jan XXIII, Paweł VI, Jan Paweł II, *Encykliki*, Warszawa 1981, s. 143-157. Dalej cyt.: HV.

⁷ Por. teologia ciała Jana Pawła II. Na ten temat zob. np. J. Kupczak, *Dar i komunია*. *Teologia ciała w ujęciu Jana Pawła II*, Kraków 2006; P. Kopycki, *Elementarz teologii ciała według Jana Pawła II*, Częstochowa 2013; J. Merecki, *Corpo e trascendenza – L'antropologia filosofica nella teologia del corpo di Giovanni Paolo II*, Siena 2015.

⁸ Jan Paweł II, Adhortacja *Familiaris consortio* (22 XI 1981), w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 2: *Adhortacje*, Kraków 2006, s. 67-132. Dalej cyt.: FC.

⁹ Cykl obejmuje katechezy wygłoszone podczas śródowych audiencji generalnych w okresie: 5 września 1979 r. – 2 kwietnia 1980 r.; 11 listopada 1981 r. – 9 lutego 1983 r.; 23 maja – 28 listopada 1984 r. Całość opublikowana w: Jan Paweł II, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich*, Città del Vaticano 1986.

WARTOŚĆ ŻYCIA

człowieka do Boga. A najbardziej człowiek staje się podobny do Boga w tajemnicy służebnej miłości bliźniego. Jan Paweł II pisze:

Człowiek stworzony na obraz Boży jest istotą złożoną z duszy i ciała, istotą, która z jednej strony należy do świata zewnętrznego, z drugiej zaś jest w stosunku do niego transcendentna. Jako istota złożona zarówno z ciała, jak i z duszy – jest on osobą. Ta prawda o człowieku jest przedmiotem naszej wiary, podobnie jak prawda biblijna o tym, że jest on stworzony na „obraz i podobieństwo” Boga; tę prawdę podaje stale na przestrzeni dziejów Magisterium Kościoła. Prawda o człowieku nie przestaje być na przestrzeni dziejów przedmiotem poznania rozumowego, zarówno na gruncie filozofii, jak też w orbicie wielu nauk szczegółowych: jednym słowem – jest ona przedmiotem antropologii¹⁰.

Prawda o człowieku jest potrzebna każdemu człowiekowi z osobna i całym społecznościom ludzkim. On sam i wspólnoty ludzkie muszą zrozumieć i praktykować wzajemną miłość. Jak napisał Benedykt XVI w encyklice *Deus Caritas est*¹¹ (25 grudnia 2005 r.), małżeństwo i rodzina łączą pojęcia *eros*, *philia* i *agape* i realizują je we wspólnej miłości. Bóg jest Miłością, a człowiek jest obrazem tej miłości:

Miłości pomiędzy mężczyzną i kobietą, która nie rodzi się z myśli i woli człowieka, ale w pewien sposób mu się narzuca, starożytna Grecja nazwała *erosem*. Musimy już z góry uprzedzić, że grecka wersja Starego Testamentu jedynie dwukrotnie używa słowa *eros*, podczas gdy Nowy Testament nigdy go nie stosuje: z trzech słów greckich, dotyczących miłości – *eros*, *philia* (miłość przyjaźni) i *agape* – pisma nowotestamentowe uprzywilejowują to ostatnie, które w języku greckim pozostawało raczej na marginesie. Jeśli chodzi o pojęcie miłości przyjaźni (*philia*), to zostało ono podjęte i pogłębione w Ewangelii Jana, aby wyrazić relację między Jezusem i Jego uczniami. To pominięcie słowa *eros* wraz z nową wizją miłości, wyrażoną poprzez słowo *agape*, w nowości chrześcijaństwa oznacza niewątpliwie coś zasadniczego w odniesieniu do pojęcia miłości (DC, nr 3).

Tajemnica miłości jest rozumiana w łączności z tajemnicą stworzenia i zbawienia człowieka. Dlatego sakrament małżeństwa jest tak bliski sakramentowi

¹⁰ Jan Paweł II, Katecheza *Człowiek – obraz Boży – istotą duchowo-cieleśną*, nr 1, w: tegoż, *Dziela zebrane*, t. 6: *Katechezy*, cz. 1, Kraków 2007, s. 625. Analizy antropologiczne papieża Jana Pawła II mają swe źródło w antropologii Karola Wojtyły, która dotyczyła aksjologii i kierowała się ku odkrywaniu źródeł godności człowieka. Człowieczeństwo jest istotą bytu ludzkiego rozumnego. On sam, człowiek, świadczy o nadzwyczajnym pochodzeniu i swą transcendencję przejawia we własnych czynach. Refleksje filozoficzne na temat dobra i zła znalazły swoje odbicie w książkach Karola Wojtyły *Miłość i odpowiedzialność*, potem w studium *Osoba i czyn*. „Oto dlaczego lektura tej książki (*Osoba i czyn*) może dostarczyć nam dużej pomocy również dla pełniejszego zrozumienia wielkich encyklik tego Papieża, a nawet dla zrozumienia historycznej doniosłości jego pontyfikatu w ogóle”, R. Buttiglione, *Kilka uwag o sposobie czytania „Osoby i czynu”*, w: Karol Wojtyła, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, red. T. Styczeń i in., Lublin 2011, s. 12. Aksjologia Karola Wojtyły czerpała z wcześniejszej myśli: Maxa Schelera, Jeana Paula Sartre’a, Emmanuela Levinasa, Paula Ricoeura, ale także Władimira Sołowjowa i Fiodora Dostojewskiego (zob. Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Lublin 1994, s. 148-149). Właśnie z perspektywy duszpasterskiej w książce *Miłość i odpowiedzialność* Karol Wojtyła sformułował koncepcję normy personalistycznej. Norma personalistyczna jest przetłumaczeniem przykazania miłości na język filozoficznej etyki.

¹¹ Benedykt XVI, Encyklika *Deus Caritas est* (25 XII 2005), Radom 2006. Dalej cyt.: DC.

Eucharystii. Sakrament małżeństwa jest znakiem obecności Boga Chrystusa. Chrystus zaproszony do małżeństwa nieustannie towarzyszy temu związkowi, uświęca go i prowadzi do zbawienia, właśnie przez posługę wzajemnej miłości. W *Instrukcji Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim*¹² (13 grudnia 1989 r.), przygotowanej przez Komisję do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, czytamy:

Małżeństwo, już jako dzieło natury stworzonej przez Boga, od początku swojego istnienia, zgodnie z zamysłem Stwórcy służy zbawieniu człowieka, w pełni jednak plany Boże urzeczywistniają się dopiero w małżeństwie podniesionym przez Chrystusa Pana do godności sakramentu (nr 1).

Zrozumienie wielkiej tajemnicy Boga zawartej w tajemnicy miłości małżeńskiej i rodzinnej wymaga przygotowania i zrozumienia swej godności i niepowtarzalności; a tajemnica ludzkiej miłości łączy się z tajemnicą wiary, poszerza ją o Boga, czyni ją transcendentną antropologicznie i teologicznie. Nauczanie o miłości i małżeństwie podsumowuje Papież Franciszek w encyklice *Lumen fidei*¹³ (29 czerwca 2013 r.):

Rzeczywiście, miłości nie można sprowadzać do uczucia, które się pojawia i znika. Owszem, ma związek z naszą uczuciowością, ale taki, aby otworzyć ją na ukochaną osobę i w ten sposób zapoczątkować drogę, która jest wyjściem z zamknięcia we własnym „ja” i zbliżaniem się do drugiej osoby, by zbudować trwałą relację; miłość dąży do jedności z ukochaną osobą. Widzimy więc, w jakim sensie miłość potrzebuje prawdy. Jedynie kiedy jest oparta na prawdzie, miłość może przetrwać w czasie, przezwyciężyć ulotność chwili i pozostać mocna, by wspierać wspólną drogę (LF, nr 27).

Nauka Kościoła o sakramentalności związku ludzi ochrzczonych jest jasna, pewna i oparta na nauczaniu ewangelicznym Jezusa Chrystusa. Odkrywając tajemnicę miłości małżeńskiej i rodzinnej, wszyscy zainteresowani uczestniczą w istocie Boga, który jest Miłością.

3. OBOWIĄZEK OBRONY ŻYCIA W RODZINIE

Podstawowe przykazanie miłości realizuje się w przykazaniu Bożym: *Nie zabijaj* (Wj 20,13; Pwt 5,17; Mt 19,18). To coś więcej niż tylko poszanowanie życia własnego i bliźnich; to także obowiązek obrony życia, pomagania i służenia w ratowaniu i wspomaganie życia. A nawet więcej: Zadaniem każdego człowieka i każdej społeczności jest przekazywanie życia i jego ochrona. Życie każdego ma

¹² Komisja do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* (13 XII 1989), nr 1, http://www.duszpasterstwo.rodzin.gniezno.opoka.org.pl/upload/files/dokumenty_kosciola/instrukcja_o_przygotowaniu_do_zawarcia_malzenstwa.pdf [dostęp: 29.04.2017].

¹³ Franciszek, Encyklika *Lumen fidei* (29 VI 2013), Częstochowa 2013. Dalej cyt.: LF.

WARTOŚĆ ŻYCIA

niepowtarzalną, unikalną i największą wartość. W życiu i przez życie doświadczamy wszystkich innych wartości doczesnych i wiecznych. Prawo Boże, a każde za nim idące prawo ludzkie, opiera się na tej nienaruszalnej, wielkiej wartości życia: wyraża się w jego obronie, poszanowaniu i przekazywaniu następnym pokoleniom. Od jego uznania można dopiero mówić o stanowieniu następnych zasad prawnych, czy to dotyczących osoby jako jednostki, czy zbiorowiska osób będącego grupą lub większą wspólnotą. W podtrzymywaniu egzystencji ludzkiej działa Stwórca, Pan Zbawiciel, Jezus Chrystus i Duch Święty. Cała Trójca Przenajświętsza, można tak powiedzieć, „zainteresowana jest” życiem każdego człowieka, dlatego to życie nabiera największej wartości – doczesnej i wiecznej.

Życie ludzkie powstaje, rodzi się i rozwija w rodzinie opartej na małżeństwie mężczyzny i kobiety. Sensem *bycia mężczyzną* jest kobieta, sensem *bycia kobietą* jest mężczyzna. Wskazuje na to natura ludzka, wyrażająca się przez płęć: genetyczną, hormonalną, psychologiczną i społeczną. Płęć człowieka jest związana z darem przekazywania życia we współpracy naturalnej z Bogiem. Rodzina jest najwłaściwszym i najlepszym środowiskiem poczęcia i narodzenia się nowego człowieka z woli Bożej i ludzkiej. W rodzinie, na podstawie miłości ludzkiej, dokonuje się wychowanie i kształtowanie człowieka. W rodzinie otrzymuje się podstawowe wartości, które – przyjęte i zastosowane na skutek więzi z innymi i z Bogiem – czynią człowieka godnym, odpowiedzialnym, pożytecznym i szczęśliwym. Rodzice biorą na siebie odpowiedzialność za każde życie powołane do istnienia. Ta odpowiedzialność w życiu małżeńskim nigdy się nie kończy. Duchowa współpraca z Bogiem trwa ciągle w dziele stwarzania istnień ludzkich. Do pełnej ich wspólnoty dojdzie, gdy wypełni się czas, w życiu wiecznym. Jan Paweł II przypomina:

W łonie „ludu życia i dla życia” *najważniejsza odpowiedzialność spoczywa na rodzinie*: odpowiedzialność ta wypływa z samej natury rodziny – jako wspólnoty życia i miłości, opartej na małżeństwie – i z jej misji „strzeżenia, objawiania i przekazywania miłości”. Mowa tu o miłości samego Boga, którego współpracownikami i w pewnym sensie rzecznikami stają się rodzice, gdy przekazują życie i wychowują je zgodnie z Jego ojcowskim zamysłem. Jest to zatem miłość, która staje się bezinteresownym darem, przyjęciem i ofiarowaniem: w rodzinie każdy spotyka się z akceptacją, szacunkiem i czcią, ponieważ jest osobą, jeżeli zaś ktoś bardziej potrzebuje pomocy, zostaje otoczony tym czujniejszą i troskliwszą opieką (EV, nr 92).

W rodzinie życie jest wielką łaską, z której wynikają: godność rodzicielska, godność dziecka w rodzinie, godność dziecka ludzkiego i Bożego zarazem. Rodzina daje życie, troszczy się o nie i wychowuje je w łasce Boga i ludzi. Życie jest darem, który otrzymaliśmy od Boga dzięki rodzicom – jest więc darem Boga i darem człowieka dla człowieka, ażeby zgodnie z wolą Bożą i pomocą ludzi doprowadzić je do pełni doskonałości duchowej, fizycznej i moralnej. Każdy jest zobowiązany do poszanowania swego życia, troski o sprawność fizyczną i życie moralne. Nikt nie jest też jego wyłącznym dysponentem, ponieważ otrzymał

je jako dar, który ma udział w życiu samego Boga. Eutanazja, aborcja, kara śmierci, czy samobójstwo, są sprzeczne z tą zasadą. Człowiek powinien roztropnie współistnieć z innymi ludźmi na zasadzie braterskiej bądź rodzicielskiej miłości. Z tym posłannictwem życia przyszedł na świat i jest w nim obecny Chrystus. Przykład ofiarowania życia w darze w sposób najpełniejszy wśród ludzi złożyła Matka Boża, Maryja. Przykładem dobre odczytanej woli Bożej mogą być liczne biografie męczenników i świętych Pańskich.

Źródłem życia jest Bóg i wola rodziców. Człowiek jest najwspanialszym i unikalnym stworzeniem, dlatego każdego obowiązuje poszanowanie życia własnego i innych. Poprzez życie jesteśmy obdarowywani wartościami materialnymi i duchowymi. W życiu ludzkim najważniejsza jest miłość bliźniego i miłość Boga, określona i wyrażana przez wiarę. Każde życie ma jednakową godność i wartość. Chrystus ofiarował się na drzewie krzyża za życie i zbawienie wszystkich ludzi. Wyśłużył nam zbawienie i życie wieczne.

Rodzina i miłość z nią zespolona są drogą życia ziemskiego, a tajemnica wcielenia Chrystusa ubogaca i wskazuje wartości nadprzyrodzone rodziny. Jan Paweł II w *Liście do rodzin*¹⁴, ogłoszonym 2 lutego 1994 r., pisze:

Pośród tych wielu dróg *rodzina jest drogą pierwszą i z wielu względów najważniejszą*. Jest drogą powszechną, pozostając za każdym razem drogą szczególną, jedyną i niepowtarzalną, tak jak niepowtarzalny jest każdy człowiek. Rodzina jest tą drogą, od której nie może on się odłączyć. Wszak normalnie każdy z nas w rodzinie przychodzi na świat, można więc powiedzieć, że rodzinie zawdzięcza sam fakt bycia człowiekiem. [...].

Tak więc Boska tajemnica Wcielenia Słowa pozostaje w ścisłym związku z ludzką rodziną. Nie tylko z tą jedną, nazaretańską, ale w jakiś sposób z każdą rodziną, podobnie jak Sobór Watykański II mówi, że Syn Boży przez swoje Wcielenie „zjednoczył się jakoś z każdym człowiekiem”¹⁵. Kościół, idąc za Chrystusem, który „przyszedł” na świat, „aby służyć” (Mt 20,28), uważa służbę rodzinie za jedno ze swych najistotniejszych zadań – i w tym znaczeniu zarówno człowiek, jak i rodzina są „drogą Kościoła” (LR, nr 2).

Człowieczeństwo – największa wartość ludzkiego bytu – realizuje się pośród innych ludzi, najpełniej kształtuje się w rodzinie. Należy jednakże mocno podkreślić, że życie jest darem Boga i człowieka dla społeczeństwa. Życie rodzi się i rozwija w społeczności rodzinnej, narodowej, kulturowej, przynależy więc do społeczności całej ludzkości w danym przedziale historii świata. Wspólnota rodzinna przynależy do dalszych kręgów wspólnoty narodowej i kościelnej, wliczając w to również wielką światową społeczność jako „rodzinę globalną”. Do społeczności narodowej i państwowej należy przekazywanie życia, realna ochrona jego *bios*, prawna obrona przed różnorodnymi zagrożeniami i fizyczne bezpieczeństwo. Naród oraz państwo dbają o właściwy przyrost naturalny, o stan

¹⁴ Jan Paweł II, *List do rodzin* (2 II 1994), Częstochowa 1994. Dalej cyt.: LR.

¹⁵ Por. GS, nr 1.

WARTOŚĆ ŻYCIA

ekonomiczny i poziom kulturalny obywateli. Narody, zorganizowane w formie niezawisłych państw, powinny zachowywać pokój, godnie współżyć i współdziałać na rzecz należytych celów podejmowanych przez wspólnotę światową.

Podsumujmy nasze rozważania. Teologia Kościoła katolickiego w oparciu o Pismo Święte i Tradycję stara się przekazywać prawdę o życiu, tak w kategoriach filozoficznych, jak i w kategoriach wiary. Ludzkie życie ma wymiar doczesny i wieczny, przyrodzony i nadprzyrodzony. Życie każdego człowieka – dar Boga i dar rodziców – ma niepowtarzalną wartość i domaga się obrony i wsparcia. Miłość ludzka w tej perspektywie przedstawia się jako wzajemny dar kobiety i mężczyzny, który realizuje się na przestrzeni życia, daje życie, troszczy się o nie i je wychowuje. Miłość małżeńska jest ukierunkowana na wzajemną życzliwość i płodność, jest dobra i twórcza, stwarza bowiem wspólnotę o wymiarze doczesnym, a przez wiarę uświęca się i prowadzi do wymiaru wiecznego. Encyklika Jana Pawła II *Evangelium vitae* wpisuje się w to nauczanie Kościoła.

BIBLIOGRAFIA

- Benedykt XVI, Encyklika *Deus Caritas est* (25 XII 2005), Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2006.
- Buttiglione R., *Kilka uwag o sposobie czytania „Osoby i czynu”*, w: Karol Wojtyła, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, red. T. Styczeń i in., Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2011, s. 9-42.
- Franciszek, Encyklika *Lumen fidei* (29 VI 2013), Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2013.
- Jan Paweł II, Adhortacja *Familiaris consortio* (22 XI 1981), w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 2: *Adhortacje*, Wydawnictwo „M”, Kraków 2006, s. 67-132.
- Jan Paweł II, Encyklika *Evangelium vitae* (25 III 1995), w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Wydawnictwo „Znak”, Kraków 2009, s. 839-897.
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis* (4 III 1979), w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Wydawnictwo „Znak”, Kraków 2009, s. 5-76.
- Jan Paweł II, *Katecheza Człowiek – obraz Boży – istotą duchowo-cieleśną*, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 6: *Katechezy*, cz. 1, Wydawnictwo „M”, Kraków 2007, s. 625-627.
- Jan Paweł II, *List do rodzin* (2 II 1994), Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 1994.
- Jan Paweł II, *Mężczyznę i niewiastę stworzył ich: odkupienie ciała a sakramentalność małżeństwa*, Città del Vaticano 1986.
- Jan Paweł II, *Przekroczyć próg nadziei*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1994.
- Kopycki P., *Elementarz teologii ciała według Jana Pawła II*, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2013.

PRZESŁANIE ENCYKLIKI JANA PAWŁA II *EVANGELIUM VITAE*...

- Kupczak J., *Dar i komunია. Teologia ciała w ujęciu Jana Pawła II*, Wydawnictwo „Znak”, Kraków 2006.
- Merecki J., *Corpo e trascendenza – L'antropologia filosofica nella teologia del corpo di Giovanni Paolo II*, Cantagalli, Siena 2015.
- Paweł VI, Encyklika *Humanae vitae* (25 VII 1968), w: Jan XXIII, Paweł VI, Jan Paweł II, *Encykliki*, Instytut Wydawniczy „PAX”, Warszawa 1981, s. 143-157.
- Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska *Gaudium et spes* o Kościele w świecie współczesnym (7 XII 1965), w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Wydawnictwo „Pallotinum”, Poznań 2008, s. 824-981.
- Struzik Z., *Przesłanie Świętego Jana Pawła II. Materiały edukacyjne: encykliki i adhortacje*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa 2014.
- Wojtyła K., *Miłość i odpowiedzialność. Studium etyczne*, Lublin 1960, wyd. 2, przejrzone i uzupełnione, Wydawnictwo „Znak”, Kraków 1962.
- Wojtyła K., *Osoba i czyn*, Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków 1969.

NETOGRAFIA

- Komisja do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim* (13 XII 1989), http://www.duszpasterstwo.org.pl/upload/files/dokumenty_kosciola/instrukcja_o_przygotowaniu_do_zawarcia_malzenstwa.pdf [dostęp: 29.04.2017].

KSIĄŻKI WYDANE W SERII

Rozprawy i Monografie

(do tomu XIII pod nazwą Sympozja Instytutu Papieża Jana Pawła II w Warszawie)

Tom I

Ewangelia życia a utylitaryzm w nauczaniu Jana Pawła II (2008)

Tom II

Jan Paweł II w Ekwadorze (2009)

Tom III

Stworzeni do miłości. Wokół Jana Pawła II teologii ciała (2011)

Tom IV

Jan Paweł II w Peru (2011)

Tom V

Aksjologiczne aspekty Pisma Świętego. Wokół *Verbum Domini* (2012)

Tom VI

Jan Paweł II w Boliwii (2012)

Tom VII

Zadania rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym.
30. rocznica *Familiaris consortio* (2012)

Tom VIII

Brama do wolności. III pielgrzymka Jana Pawła II do Polski (2012)

Tom IX

Sobór Watykański II w służbie odnowy wiary.
Nauczanie soborowe w kontekście pontyfikatu Jana Pawła II (2013)

Tom X

Chrześcijaństwo i bezpieczeństwo.
Znaczenie Jana Pawła II w dyskursie polemologiczno-irenologicznym (2014)

Tom XI

Jan Paweł II w Paragwaju (2014)

Tom XII

Jan Paweł II w Argentynie (2015)

Tom XIII

Miłość i życie. Małżeństwo i rodzina w budowaniu cywilizacji miłości (2015)

Tom XIV

Rodzina. Trud, praca, świętowanie (2015)

Tom XV

Family Versus Post-Modernity Challenges:
Upbringing, Problems, Assistance and Support (2016)

Tom XVI

Jan Paweł II w Chile (2016)

Tom XVII

Wsparcie rodziny. Założenia i praktyka w ujęciu interdyscyplinarnym (2017)

Tom XVIII

Jan Paweł II w Ameryce Środkowej (2017)

Tom XIX

Wartość życia. Współczesność przez pryzmat encykliki św. Jana Pawła II
Evangelium vitae (2017)

Tom XX

The Value of Life. The Present Time Through the Prism of St. John Paul II's
Encyclical *Evangelium Vitae* (2017)

Tom XXI

Ekonomia a chrześcijaństwo. Świat biznesu przez pryzmat encyklik
św. Jana Pawła II *Centesimus annus* i *Laborem exercens* (2017)

Tom XXII

Jan Paweł II w Kolumbii (2018)

Tom XXIII

Senior i rodzina. Aksjologia, pomoc, wsparcie (2018)

Tom XXIV

Budowanie więzi w małżeństwie i rodzinie a emigracja (2018)